

1968, 21. březen, Praha. - Rozhovor redaktora Rudého práva Václava Kotka s Gustávem Husákem.

Demokracie a svoboda, jejich řád a záruky se staly po lednovém plénu osou stranických i veřejných diskusí. Ne všichni jsou ovšem výměnou názorů nadšeni. To ostatně není překvapivé a jistě také ne katastrofální. Reagovat bychom však měli na ty hlasy, které úmyslně nebo neúmyslně podsouvají diskusí a diskutujícím snahu nastolit u nás buržoazní demokracii.

Diskuse i jejich vášnivý průběh jsou pochopitelné a jsou jen ovocem uplynulých let. Demokracie se v ČSSR neustále a halasně deklarovala, ale ve skutečnosti byla ve straně i v celé společnosti deformována a potlačována. Jistě, my komunisté se díváme na demokracii trochu jinak než západní buržoazní státy. To ovšem neznamená, že neuznáváme základní demokratické zásady - rovnost a svobodu občana a jeho právo ovlivňovat státní záležitosti. A tady je logický start pro další vývoj, pro socialistickou demokracii. Musíme pochopit a rozvíjet všechny formy politického života, které civilizované lidstvo vytvořilo v tisíciletém vývoji a na něž navázala i klasická buržoazní parlamentní demokracie. To, co se stalo u nás v padesátých letech, to je víc než typický projev degenerace politického systému, ale navíc i degenerace myšlenek, s kterými přišel marxismus - výstavbou socialismu rozšířit demokracii a svobodu pracujících, zajistit jejich vyšší uplatnění a seberealizaci jako svobodných a sami sobě vládnoucích občanů. S likvidací buržoazního zřízení jsme však likvidovali i formy klasického parlamentarismu. Politické zápasy ustaly po únoru 1948 ne proto, že by buržoazie byla už tehdy úplně poražena, ale proto, že nastoupilo totální zglajchšaltování politického života. Nastal, nadneseně řečeno, zvrát. Dobyli jsme vítězství a zdálo se nám, že už nemusíme nikoho pro svou politiku získávat, že nemusíme dál svou politickou koncepci proboužovat. Moc se postupně soustřeďovala do rukou malé skupinky lidí a jednotlivců. Ze státních i stranických volených orgánů se vytvořila v podstatě jen manifestačně hlasující mašinérie a klasické nástroje parlamentní demokracie byly sešroubovány. Zúžil se efekt, který mohly miliony lidí vnést do tvorby politické koncepce budování tohoto státu. Lidé nemohou a také nikdy pasivně nepřijímají názory, které jim jsou shora předkládány. S názory souhlasí nebo nesouhlasí, a když svůj souhlas i nesouhlas nemohou veřejně vyjádřit, když nemají institucionálně garantovanou svobodu projevu, pak musí nastat degenerace politického systému. A právě proto musíme začínat u těchto základních zásad. A zároveň nesmíme zapomenout na to, že jsme ani před uchopením, ani po získání moci nerozpracovávali - vědecky ani politicky - otázky, jak má socialismus svou vlastní demokracii rozvíjet a reálně zabezpečovat. Ztratili jsme tak víc než dvacet let a nezbývá než začít znovu, z čistého stolu.

Stůl nemáme bohužel úplně čistý. Je poznamenán chybami a deformacemi, je potřísněn i krví. Proto tím více musíme hledat možnosti a záruky pro rozvoj demokracie. A neměli bychom zapomínat ani na morální důsledky minulého období. Nechci podceňovat ekonomické nedostatky, s nimiž se dnes potýkáme, ale myslím si, že morální škody jsou těžké, snad dokonce těžší než škody hospodářské.

Deformacemi, chybami a zločiny se diskreditoval bezpochyby nejen nějaký konkrétní akt nebo osoba, ale sama socialistická myšlenka. Vezměme si jen postup při kolektivizaci... Jsem přesvědčen, že by dnes u nás sotva našel mnoho přívrženců ten, kdo by chtěl rozpouštět zemědělská družstva. Můžeme říci, že s konečným efektem združstevňování lidé souhlasí, ale rozhodně nesouhlasí s použitými metodami. Těmito metodami jsme silně ovlivnili myšlení a mentalitu rolníků. A totéž platí i o poměru k inteligenci. Hloupostmi, neuváženostmi a nesmyslným podezíráním jsme zaháněli část inteligence ve skutečnosti do opozice. Mrzačili jsme myšlení lidí, a proto dnes musíme dát všem poctivým - zdůrazňuji: poctivým! - lidem plnou politickou, morální i osobní satisfakci a znovu bojovat o jejich důvěru v politiku komunistické strany. Důvěru obnovíme jedině tehdy, když dokážeme v praxi provádět to, co říkáme...

... a tak obnovit jednotu dělníků, rolníků a inteligence, bez níž nemůžeme o rozvoji socialistické demokracie uvažovat.

V minulosti se zbytečně rozpítvávaly antagonismy mezi vrstvami a sektářsky, dokonce antileninsky se vykládala úloha dělnické třídy. V podstatě celá naše inteligence vyšla z pracujících vrstev

a je svázána s dělnickým a rolnickým prostředím. To neříkám proto, že bych neuznával Marxovo kategorizování, že bych zapomínal na uplynulé třídní boje. Ale myslím si, že dnes je jednota zájmů všech pracujících vrstev o mnoho větší než rozpory mezi nimi. Že v současné etapě musíme vidět společenskou i politickou váhu každého pracujícího člověka. A nelze také než konečně uznat, že význam a váha rozumu a vzdělání v dnešním světě pro další rozvoj společnosti prudce stoupají. Ale takové konstatování přece nedegraduje manuální práci. Naopak, chceme-li pomáhat manuálně pracujícím, aby se dostávali kulturně i materiálně výš, pak je naší povinností dbát o to, aby se i z jejich řad rozšiřoval okruh inteligence, a musíme podporovat všechno, co rozvíjí intelektuální činnost. Je to přece v nejvlastnějším zájmu dělníků i rolníků, v zájmu jejich politických, sociálních a materiálních cílů.

Hovořilo se u nás celá léta o dělnické politice, o politice pro dělnickou třídu. Výsledek, myslím, halasným proklamacím neodpovídá. Sektářství vůči inteligenci přineslo také podceňování myšlení, znalostí, vědy, techniky a kultury. Nová technika - jistě i vinou ekonomického systému - nenacházela uplatnění a obrovská spousta manuálně pracujících je dodnes odsouzena často k fyzicky velmi náročným pracím, kterou by právě technika mohla odstranit. Můžeme tomu říkat dělnická politika?

Stačí si vzít velmi známou Leninovu myšlenku, že socialismus může zvítězit jen tehdy, když dokáže zvýšit produktivitu práce víc než kapitalismus. Už tím je snad řečeno vše. Přece nechceme donekonečna dosahovat vyšší produktivity tím, že se lidé budou víc a více fyzicky dřít. Proto musíme uvést do pohybu myšlení, techniku, organizaci práce i řízení, prostě všechno, co dnes ve výrobě rozhoduje. To, co jsme dělali, to nebyla jen nivelizace, ale doslova diskriminace intelektuální činnosti, vědy, techniky i kultury - a projevil se to velmi nepříznivě v rozvoji naší ekonomiky.

Politika rozdělování a diskriminace se prováděla nejen mezi společenskými vrstvami, ale také mezi národy našeho státu.

Dvacetiletá zkušenost nám ukázala, že pouhou porážkou buržoazie se národnostní otázky ještě nevyřeší. Dnes jsme tam, kde jsme byli v roce 1945. Postavení slovenských orgánů je podle ústavy i v praxi směšné a pocit nerovnoprávnosti na Slovensku roste. A tiskovými kampaněmi vzniká zase u českého člověka jakýsi pocit, že se na Slovensko jen neustále doplácí, že Slováci neustále jen něco žádají. Výsledek? Dále trvají předsudky na obou stranách. Nezbyvá, než se po hořkých zkušenostech k těmto otázkám znovu vrátit a uplatnit konečně princip vyslovený již v Košickém programu - aby si každý národ spravoval podstatnou část svých záležitostí svými orgány a aby celostátní záležitosti řešily a řídily společně celostátní orgány. Je to myšlenka federalizace, o níž se dnes tolik hovoří. Jsem přesvědčen, že tento postup může zvýšit pocit rovnosti i u každého Čecha. Ne pouze proto, že zmizí ony známé názory: Slováci sedí v ústředních orgánech a navíc mají i své vlastní orgány. Jde mi o něco hlubšího. Český národ, česká kultura, umění - a domyšleno dále i jeho věda a technika - se stále nějak utápí v pojmu Československo. Domnívám se, že našemu státu neuškodí, když i osobitost českého národa, jeho tradice a možnosti budou vystupovat jako svébytný celek. A proto se přimlouvám za to, abychom dnes řešili národnostní otázky důsledně, abychom odstranili vše, co plodí dosavadní rozpory a předsudky, které nám všem ubírají zbytečně síly a možnosti. Poznal jsem obavy některých českých soudruhů, kteří hovoří o nějakých spekulacích slovenského národa. Víím, že předsudky se nedají odstranit slovními deklamacemi. Ale pokud znám slovenskou společnost, pak tvrdím, že tu neexistuje nějaká jen trochu významnější síla, která by uvažovala o jiném řešení, než je společný stát Čechů a Slováků. Tato skutečnost se dostane do vědomí obou národů jen dobrou praxí. A jsme znovu u momentu, o němž jsme hovořili na začátku, totiž u demokracie. I tady platí - jakmile se společnost nevyvíjí demokraticky, pak je negativně postižena i národnostní oblast.

V současných diskusích se vyskytují také otázky, zda je možné zajistit demokracii v situaci, kdy u nás existuje jedna vedoucí strana.

Podle mého názoru nepřichází dnes u nás myšlenka několika politických stran v úvahu. Samozřejmě, i vládnoucí strana potřebuje kontrolu. Tu může zajistit jednak demokratická kontrola uvnitř

samotné komunistické strany, jednak kontrola mimo stranu. Rozdělením úloh, tím, že masové organizace nebudou jen pouhými transmisemi, že nebudou jen pouhým opakováním toho, co se usnese. Ale tím, že budou představovat a vyjadřovat myšlení, nálady a požadavky svých členů. Nesmíme zapomínat ani na to, že tu existuje obrovský státní a také ekonomický aparát, které mají svou vlastní vnitřní dynamiku i svou určitou vnitřní autonomnost. To je základ, z něhož můžeme vytvořit systém vzájemné kontroly. A vývoj nám ukáže, co je v tom dobrého, co je v tom chybného, kde musíme hledat a rozvíjet nějaké další metody nebo cesty.

A konečně otázka, o níž se hovoří právě v posledních dnech. Někteří lidé tvrdí, že diskuse nás jen zdržují, že už jsme mluvili dost a dost, a bylo by proto namíste začít zase dělat. A jiní si myslí, že otevřená diskuse, otevřená kritika chyb a přestupků nám jen a jen škodí.

Všechny tyto názory není možno házet do jednoho pytle. Dělal bychom si zbytečné iluze, kdybychom se domnívali, že všichni občané přemýšlejí o dnešních problémech stejně. Určitě se vyskytují a vyskytnou i protisocialistické tendence a určitě se v demokratizačním procesu přiživují i nejrůznější lidé a zájmy. I pro nás bezpochyby platí, že demokracie má - neřeknu hranice - ale nějakou míru a diskuse nemůže vyústit v proklamaci stanovisek usilujících o rozbití státu. Něco takového nepřipouští ostatně žádný stát. A k problému - diskutovat, nebo dělat? To jsou dvě části. Jednak veřejně ventilovat všechny problémy, jednak konat. Kdybychom tu první část nějak termínovali, pak bychom ve skutečnosti pochovali i to druhé. V demokracii nebude diskuse nikdy dost. Ventilovat se proto musí dnes staré věci, které nás bolely a bolí dosud, ale i v budoucnu budeme muset ventilovat nové záležitosti, nebudou-li správně řešeny. To je systém demokracie, systém, řekl bych permanentní diskuse a permanentní práce. A ještě k dnešku. Hovoříme o demokratizačním procesu. A právem, protože proces teprve nastal. Problém Československa není v současné době jen problémem jeho nejvyšších špiček. Lidí možná bolí nejvíc jejich špičky v konkrétním závodě nebo v konkrétní vesnici. A tam se ještě tento proces neujal, někde, a jen zatím někde, se diskuse dostala pouze na okresní úroveň. Proto musí diskuse probíhat dál. A ta druhá stránka diskuse - začít řešit problémy a konat? I to se připravuje a přijde. Obě stránky však spolu logicky souvisejí. Jakmile začneme problémy řešit, pak zároveň se musíme dívat a přemýšlet, zda je řešíme dobře. Bude se proto diskutovat dál. Některé lidi dnes leká vášnivá diskuse a tvrdí, že odvádí pozornost od práce a podrývá autoritu. Do jisté míry je to i pravda, ale tomu se nelze divit. Jestliže se po dvaceti letech naše společnost znovu rozvlnila, pak v diskusi je i trocha destrukce. Ale je to nevyhnutelná etapa, kterou nesmíme ani přeskočit, ani termínovat. A nakonec si musíme zvyknout, že pozitivní tvorbu nových úkolů můžeme, chceme-li se vůbec dostat dál, spojovat vždy s diskusí a kritikou, musíme si zvyknout, že autorita všech funkcionářů bude jen taková, jakou si dokáží získat. Autorita může být podepřena jen důvěrou obyvatelstva. A dnešního vlnobití se může bát jen ten, kdo má nečisté svědomí.

Děkuji vám za rozhovor.

Rudé právo, 21. března 1968, s. 1 a 9.